

نیایش و طلب عاشقانه در شاهنامه فردوسی و ایلاد و ادیسه ی هومر

مقایسه تطبیقی دعا، نیایش و راز و نیازهای عاشقانه
در شاهنامه ی فردوسی و ایلید و ادیسه ی هومر

الهام شاهوردی

انتشارات سیفا

خرم آباد ۱۳۹۳

سرشناسه	شاهوردی، الهام، ۱۳۵۳
عنوان و نام پدیدآور	مقایسه تطبیقی دعا، نیایش و راز و نیازهای عاشقانه در شاهنامه‌ی فردوسی و ایللیاد و ادیسه‌ی هومر، الهام شاهوردی
مشخصات نشر	خرم‌آباد: انتشارات سیفا ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری	۱۱۳ ص
شابک	ISBN: 978 - 600 - 6394 - 19- 0
وضعیت فهرست‌نویسی	فیا
موضوع	فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹ - ۴۱۶ق. شاهنامه -- نقد و تفسیر
موضوع	هومر، قرن ۹ یا ۸ق. م. ایللیاد -- نقد و تفسیر
موضوع	هومر، قرن ۹ یا ۸ق. م. ادیسه -- نقد و تفسیر
موضوع	شعر فارسی -- قرن ۴ق. -- تاریخ و نقد
موضوع	شعر حماسی یونانی -- تاریخ و نقد
موضوع	دعا در ادبیات
رده‌بندی ده‌گانه	۱۳۹۲ م ۷ ۲۴ ش / ۴۴۹۵ PIR
رده‌بندی دی‌سی	۸ / ۲۱ / ۸
شماره کتاب‌تاب ملی	۳۴۰۱۰۹۴

انتشارات سیفا

نیایش و طلب عاشقانه در شاهنامه فردوسی و ایللیاد و ادیسه‌ی هومر

مقایسه تطبیقی دعا، نیایش و راز و نیازهای عاشقانه

در شاهنامه‌ی فردوسی و ایللیاد و ادیسه‌ی هومر

الهام شاهوردی

ناشر: سیفا

ناظر امور چاپ: نوید علی پور

امور رایانه‌ای: شایان ساکی / طرح جلد: یاسر دلفان

چاپ اول: ۱۳۹۳، شماره‌ی نشر ۷۶۴۸، شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

چاپ: طاهر

بها: ۶۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۳۹۴-۱۹-۰

فهرست

صفحه	عنوان
۹	پیش‌گفتار
۱۱	مقدمه
۱۵	دعا و نیایش
۱۸	ادبیات تطبیقی
۱۹	حماسه
۲۰	مروری بر برخی از حماسه‌های معروف جهان
۲۲	شناخت فردوسی
۲۳	آغاز نظم شاهنامه
۲۵	موضوع شاهنامه
۲۶	شناخت هومر
۲۷	الف - ایلید
۲۸	ب - اوڈیسه
۳۳	نیایش‌های شاهنامه (آدمیان یا خدا یا ایزدان)
۴۷	نیایش پهلوانان و سرداران
۵۶	آیین نیایش در شاهنامه فردوسی
۶۴	راز و نیاز عاشقانه زمینی در شاهنامه
۷۳	نیایش‌های ایلید و اودیسه

۷۳	الف- نیایش شاهان
۷۴	ب- نیایش پهلوانان
۸۰	ج - نیایش خدایان با یکدیگر
۸۱	د- نیایش سایر
۸۳	آیین‌های نیایش در ایللیاد و ادیسه
۹۳	راز و نیاز عاشقانه‌ی اشخاص در ادیسه
۹۳	گفتگوی عاشقانه‌ی اولیس با همسرش پنه لوپ
۹۴	بررسی تطبیقی زیبایی‌شناسی در حماسه شاهنامه، ایللیاد و ادیسه‌ی هومر
۹۷	بررسی تطبیقی
۹۷	الف- شباهت‌های اساسی
۱۰۳	ب- تفاوت‌ها
۱۰۶	نتیجه
۱۰۹	کتاب‌نامه

پیش‌گفتار

بررسی‌های تطبیقی (تولید) از نیازهای ضروری و پر اهمیت ادبیات امروز است. ادبیات تطبیقی جنبه‌ای تأثیرگذار بر تأثیر فرهنگ‌های مختلف و ویژگی‌های اقوام مختلف را نشان می‌دهد.

معروف‌ترین اثر حماسی ایران، شاهنامه‌ی حکیم ابوالقاسم فردوسی و مشهورترین حماسه‌ی یونان باستان، ایلیاد و دیسیه سروده‌ی هومر است. این سه اثر از زیباترین و عظیم‌ترین آثار حماسی در ملت‌های جهان به‌شمار می‌روند. اگرچه فاصله این کتب از یکدیگر نزدیک به ۱۸۰۰ سال است، اما در منظومه‌ی حاوی مطالب فرهنگی و اعتقادی و ... زیادی هستند. از آنجا که موضوع مشابه این سه اثر حجیم و کهن، زیاد می‌باشند لذا برای داشتن نگاهی دقیق و عمیق در مورد موضوع محدودی را انتخاب کرده و با دقت مورد بررسی تطبیقی قرار گیر تاکنون شاید موضوع دعا و نیایش به‌صورت جداگانه در آثار مورد نظر ما بررسی و تحلیل شده باشد ولی تبیین این موضوع به صورت تطبیقی صورت نگرفته است. از این رو کتاب حاضر، دارای جنبه‌ی نوآوری است و تا به حال اثری به عنوان کتاب در باب موضوع مقایسه‌ی تطبیقی دعا، نیایش و راز و نیازهای عاشقانه در شاهنامه و ایلیاد و ادیسه‌ی هومر چه در داخل کشور و چه در خارج از کشور، صورت نگرفته است که بتوان از آن بهره‌ی علمی برد. لذا این امر ضرورت و اهمیت این اثر پژوهشی را روشن می‌کند.

از آنجا که دعا و نیایش از روحانی‌ترین لحظات هر انسان ایمان آورده‌ای است، به عنوان یک بعد عاطفی، احساسی بشر است که در فرهنگ‌های مختلف متناسب با آیین ادیان آنان جلوه‌های مختلف پیدا می‌کند، تبیین این موضوع مطالعات زیادی را می‌طلبد. با اینکه مطالعه‌ی دقیق و گسترده‌ی کتاب شاهنامه (مجلدات نه‌گانه چاپ مسکو) و ترجمه‌ی کتاب‌های ایللیاد و ادیسه‌ی هومر از "سعید نفیسی" و تعداد زیادی از کتاب‌های مختلف که فهرست آن‌ها در پایان این کتاب آورده شده است، برای بس سنگین و زمان‌بر بود با یاری خداوند، علاقه و صبوری فراوان و راهنمایی استادان ارجمند آقایان "دکتر مسعود سپه‌وندی" و "دکتر علی فرداد" توانستم ابتدا نیایش‌ها را با معبود آسمانی و راز و نیازهای عاشقانه‌ی بین بندگان با معشوق زمینی را در شاهنامه، فردوسی و همچنین نیایش‌های بندگان با الهه‌ای از جنس خدایان یونانی و راز و نیازهای عاشقانه میان بندگان را در منظومه‌ی هومر جمع‌آوری کرده و سپس به بررسی تطبیقی بپردازم و با بررسی تطبیقی این سه اثر وجوه اشتراک و افتراق فرهنگ ملت ایران و یونان باستان را به دست آورم. با یک نظر اجمالی به این کتاب فهرست مراجع و مآخذ آن و ... مشخص می‌شود که چه زحمتی در طول هفت ماه مطالعه‌ی پیگیر و مداوم کشیده شده و چه کار مفیدی صورت گرفته است. با همتی که دست‌های موجود در این کتاب، امید است بتواند مورد استفاده‌ی دانشجویان و علاقه‌مندان قرار گیرد.

الهام شاهوردی

زمستان ۱۳۹۲

مقدمه

یکی از نیازهای ادبیات معاصر، بررسی‌های تطبیقی متون جهان به ویژه شاهکارهای این عرصه است. این بررسی در پی درک افکارهایی از قبیل شاهنامه‌ی فردوسی و ایلیاد و ادیسه‌ی هومر، سبب ایجاد متون جدید بین فرهنگ‌های دو کشور ایران و یونان می‌شود و همچنین باعث پی بردن به راز و چونی آثار ادبی می‌شود. از جمله‌ی این جزئیات و ظرایف متون کلاسیک، نیایش‌هاست. اعم از هرگونه نیایش با معشوق زمینی یا آسمانی. چه نیایش بندگان با معبود خویش و چه نیایش با الهه‌ای از جنس خدایان یونانی و یا حتی راز و نیاز عاشقان بین‌بندگان مورد مطالعه و بررسی قرار می‌گیرد. از آنجا که نیایش‌ها حوزه‌ی گسترده‌ای را دربر می‌گیرند گاه مرتبط با معشوق آسمانی و نیز الهه‌هایی از جنس خدایان یونانی هستند و گاه مرتبط با معشوق‌های زمینی که شامل راز و نیازهای عاشقانه‌ی فی‌مابین بشر زمینی‌اند، می‌باشند. این گونه نیایش‌های اخیر به دلیل ظرایف و انتقال حس و کیفی قوی‌تر به مخاطب، از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند. شاهنامه‌ی فردوسی و ایلیاد و ادیسه‌ی هومر، به عنوان آثار فاخر و غنی ادبیات جهان، حاوی بسیاری از افکار و اندیشه‌ها و عادات و اعتقادات مردمان روزگاران کهن، به‌شمار می‌آیند و ضمن این‌که ابتدایی‌ترین و خالصانه‌ترین نمونه‌های نیایش آسمانی را در این متون می‌توان مشاهده کرد دیگر تحلیل‌ها و تفسیرهای راز و نیازهای بشر زمینی را نیز می‌توان مقایسه‌ی تطبیقی کرد و از این راه بهتر به شناخت اشتراکات و اختلافات فرهنگی و اعتقادی میان دو قوم کهن ایرانی و یونانی رسید.

«ادبیات تطبیقی زمینه‌ساز مهمی برای خروج ادبیات بومی از انزوا و عزلت است و آن را به عنوان جزئی از کلّ بنای میراث ادبی جهان در معرض افکار و اندیشه‌ها قرار می‌دهد و همچنین قادر است از طریق شناساندن میراث‌های تفکر به تفاهم و دوستی ملت‌های گوناگون کمک فراوانی بنماید» (غنیمی، ۱۳۷۳: ۴۴)

«ادبیات بیشتر سعی دارد که معلوم کند یک اثر ادبی در بین اقوام و ملل دیگر

با چه حد و چگونه مورد اقتباس واقع گردیده است». (زرین کوب، ۱۳۷۶: ۱۰۷)

از آنجا که ما ایرانیان دارای حماسه‌های معروف و اساطیر کم‌نظیری هستیم از نظر معنیه تنها قابل مقایسه با اساطیر یونانی هستند بلکه در مواردی بر آنان از نظر عرفی فکر و توجه به معنویت الویت و برتری دارد این اندیشه‌های کهن ایرانی تأثیر زیادی روی روستای اندیشه‌های ملی و معتقدات مذهبی و ... ملت ایران داشته است «دیده‌اند متفکر فیلسوف بزرگ آلمانی و خالق «چنین گفت زرتشت» در کتاب «پیدایش تائید با اناسم و بدبینی» معتقد است که، تخیلات عامه همیشه طالب قهرمان‌ساز است و این قهرمان نمودار یک جامعه‌ی بشری است که حتی ضمن دشمنی‌ها و جنگ‌ها و اخلاقیات خود، به مبدایی که الوهیت نام دارد نزدیک می‌شود و هر قهرمان دو چهره (آسمانی و زمینی) یا (خدایی و انسانی) پیدا می‌کند. (رک: فاطمی، ۱۳۸۷: ۷)

اسلامی‌ندوشن متفکر بزرگ ایرانی در کتاب ایران یونان در بستر باستان " معتقد است که:

«تمایز اندیشه‌ی یونانی و ایرانی در آیین مذهبی باستان است، یونانیان خدایان را در حدّ انسان پایین می‌آورند خدایانی که خور و خواب داشتند؛ ماده‌نوشی می‌کنند، بزم و شادی به پا می‌دارند، قربانی قبول می‌کنند، هم‌راز و فرستادن دارند. خدایان با هم به ستیز و نبرد می‌پردازند، قابل دسترسی هستند، شکلی که آدمیان زانوان خدایان را در بغل می‌گیرند و با قربانی و هدیه دل آنان را نرم می‌کنند. در این آیین خدایان هر کدام قدرت و توانی دارند و هر کدام کاری مخصوص دارند بعضی لرزاننده‌ی زمین‌اند بعضی رام‌کننده‌ی اسب‌هایند، گاه یک خدا، خدای مرگ و یکی دیگر زرگر است. خدایان تعدّد و تنوّع دارند، زمینی هستند

با آدمیان سخن می‌گویند و راهنمایی می‌کنند. در شاهنامه خدا یکتا و یگانه است. انسان‌ها تنها به درگاه او سرپندگی می‌نهند و با او راز و نیاز می‌کنند. خداوند در آیین ایرانی، آسمانی است و غیرقابل دسترس. آدمیان همواره رو به سوی او می‌آورند و از او یاری و مدد می‌طلبند. تعدّد و تجسد خداوند وجود ندارد. خدای یکتا همیشه در همه جا حیّ و حاضر است.» (اسلامی‌ندوشن، ۱۳۷۸: ۴۵)

«تفاوت میان دو اندیشه یونانی و ایرانی از نوع معتقدات دینی آنان خوب نموده می‌شد. در یونان همه چیز برگرد محسوس و ملموس می‌گردد. خدایان المپ به معیار انسانی تصور شده‌اند، دارای همان شهوات و نیازهای نفسانی، منتها نیرومندتر و باطنی‌تر. مدها و مثال‌های آنان بر روی خاک به صورت مجسمه‌ها و اشیاء و حیوانات مجسمه‌ای پرست می‌شدند. در ایران از این افسانه و تصورات تجرّدی خبری نبود. خدای بزرگ اهم، امزدا بود. توانای یگانه، نیروی اهریمن در برابرش، انسان می‌بایست برای رسیدن به خود در جهت خوبی، همواره با این نیروی اهریمنی در نبرد بماند، یعنی پرهیز از ابدیت و زندگی همراه با اخلاق و تقوی. تجسمی که از ناهید (ایزد آب‌رسان و پیمان) و مهر (ایزد روشنائی) می‌شد، جنبه‌ی پرستش و خداگونگی نداشت، بدان‌گونه که می‌توان گفت که در آیین مزدایی تجسم و تجسد از هر مذهب کهن دیگر غایب است. همین تلقی معنوی شناخت امور و دریافت اشراقی از کائنات، تا به امروز در توره آریایی اندیشه مشرق‌زمین باقی‌مانده است، کما آنکه طرز اندیشه‌ی مقابل که به ماده و محسوس منکّی بود و خصوصیت یونانی را تشکیل می‌داد، خمیرمایه‌ی جهان‌بینی غرب است که موجد دانش و فن جدید شده است. آن خدایان المپ که زئوس و آپولون، پوزئیدون، آتنه و هرا بودند. - هر یک قادر مطلق در زمینه خود - در دنیای امروز تبدیل به ماشین‌های کوه پیکر و سفینه فضایی و دستگاه کامپیوتر شده‌اند. ایران ریشه‌های درخت زندگی را در آسمان‌ها می‌جست. ولی ناپیدا، یونان آن ریشه‌ها را تا به حد قابل دسترسی فرو کشیده بود. یونانیان - که سنت فکری آنان در غرب امروز ادامه یافته - این کوشش را داشتند که آسمان را تا حد زمین فرو بکشند.

آریایی‌های ایران، این گرایش را داشتند که زمین را به سوی آسمان فرا برند.»
(اسلامی‌ندوشن، ۱۳۷۸: ۴۵-۴۳)

به طور کلی با مطالعه و بررسی آثار ادبی کهن و ارزشمندی چون شاهنامه‌ی فردوسی و ایللیاد و ادیسه‌ی هومر، از نظر موضوع نیایش و دعا و راز و نیازهای عاشقانه بین انسان‌های زمینی و نیروهای مافوق طبیعی و نیز بین انسان‌های هم‌نوع، به وجوه مشترک جلوه‌های نیایش و احساسات مذهبی و عاطفی بین دو قوم بن ایرانی و یونانی خواهیم رسید.